

Zaaknummer : HAA 21 / 3025 VEROR V00

Datum: 13-9-2021

Zaaknummer: HAA 21 / 3163 VEROR (vovo)

Vereniging tot Behoud van Anna's Hoeve e.o. (VBAH)

2^e. AANVULLING Beroepschrift bij:

Hoofdstuk 2. Aantasting beschermde aardkundige waarden

De Vereniging tot Behoud van Anna's Hoeve e.o. (VBAH) heeft aan de heer Dr. H.A. Visscher, fysisch geograaf van de Stichting Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum "Telluris" te Dordrecht advies gevraagd over de plannen tot afgraven van delen in de NNN natuurgebieden Anna's Hoeve en Monnikenberg.

Speciaal is gewezen op het afgraven van het weiland en de akker in Monnikenberg.

Uiteindelijk heeft de heer Visscher twee bijdragen aangeleverd om zijn zorgen over de nieuwe aantastingen van de Gooise stuwwal kenbaar te maken. De heer Visscher wil namens zijn Stichting hiermee onderstrepen dat hij het geheel eens is met het verzet van de VBAH tegen de afgravingen in het plangebied en met name het weiland en akker in Monnikenberg.

In deze 2^e Aanvulling de eerste bijdrage van de heer Visser. In de 3^e Aanvulling de tweede bijdrage.

De VBAH heeft van de notitie van de heer Visscher een **Samenvatting met Kernpunten (1)** gemaakt. Dan volgt de **Rode draad in de Kernpunten**. Aansluitend aangevuld met twee **Kaders**.

Daarna volgt de **visie van de heer Visscher** als voorzitter van de hiervoor genoemde Stichting. Visscher schetst in eerste instantie een breder beeld van de manier waarop in Nederland in heel veel gevallen besluiten tot ontgrondingen tot stand komen. Daarna wordt ingezoomd op de situatie in het Gooi en in het bijzonder Anna's Hoeve en Monnikenberg (Hfd. 6). Aansluitend volgt enige informatie over Dr. H.A. Visser, voorzitter Stichting Telluris.

=====

VBAH: Samenvattende Kernpunten uit de bijdrage van Dr. H.A. Visscher (1)

- Daar waar landschapsarchitecten en hun opdrachtgevers (beleidsmakers) de afgelopen decennia allemaal spreken over het landschap als integraal begrip waarvoor integrale samenwerking nodig is, wordt de voorbereiding en beoordeling van veel bestemmings- en landschapsplannen nog te veel beheerst door enkele te sectoraal denkende belangengroepen. Geraadpleegde deskundigen waren dan vaak specialisten op een bepaald beperkt terrein en er was niet of nauwelijks sprake van integraal overleg en samenwerking tussen deze specialisten.
- Degenen die een maatschappelijk verantwoord landschapsbeleid voorbereiden en bepalen, waarbij grondverzet aan de orde is, weten over het algemeen niet goed waar dan op moet worden gelet.
- Het verzet tegen afgraven bezorgde frustraties bij veel ecologen met name als die natte natuur prefereerden. Of op tal van bebost geraakte gronden zelfs grootschalige verheidingen en verstuingingen nastreven. Wat gaandeweg ook maatschappelijke weerstand genereerde.
- Al met al ontplooidde de mensheid de afgelopen eeuwen activiteiten waarbij onvoldoende rekening werd gehouden met de natuurlijke betekenis van de aarde voor haar levende have.
- Nog steeds wordt met name de bodemgesteldheid slechts in beperkte mate als een component van de natuur beschouwd. Echter, een belangrijk deel van de aardse organismen leeft in de

bodem. Bovendien beïnvloeden vele daarvan het wel en wee van de bovengrondse levende natuur.

- Door gebrek aan kennis worden bijzondere waarden te weinig herkend wat een evenwichtige belangenafweging in de weg staat.
- Gebieden met interessante geowaarden leveren ook (esthetische) belevingswaarden op.
- Behoud van aardkundige landschapswaarden is niet voldoende als slechts enkele van de meest bijzondere landschapselementen worden beschermd. Ook hun verspreiding, verschillen in hoedanigheid, omgevingskenmerken en onderlinge relaties zijn namelijk van informatiewaarde.
- Steeds meer planologen zijn zich ervan bewust dat een maatschappelijk verantwoord omgevingsbeleid een multidisciplinaire aangelegenheid is en urgent is. Niet in de laatste plaats in het Gooi zoals op terreinen van het Goois Natuurreservaat (GNR).
- Bij het concept Geopark gaat het primair om geo(morfo)logische kwaliteiten, maar ook om ermee samenhangende cultuur(pre)historische, ecologische en belevingswaarden. Met name als die ook economisch van belang zijn. Een multidisciplinair appèl en niet alleen in natuurgebieden.
- Het vrij imposante stuwwallenlandschap van Midden Nederland (Utrechtse Heuvelrug en het Gooi) en delen van zijn omgeving kwam al snel in beeld als Geopark. Vooral omdat zelfs aardwetenschappers de bijzondere geomorfologische kwaliteiten en daarmee samenhangende microreliëf nog niet hadden ontdekt. Wat beleidsmatig hoogst ongewenst was.
- De bouw, boeren en veel biologen (natte natuur) beschouwden het beschermen van bodem- en reliëfkenmerken als een hinderlijke extra belemmering.
- Bovendien zou beperking van afgraven sommige partijen ook financieel kunnen schaden.
- Onderzoeksresultaten worden soms verzwegen of de geloofwaardigheid en betekenis ervan via chicanes ter discussie gesteld. Vooral partijpolitiek of carrièremogelijkheden zijn er de oorzaak van. De nieuwe Nationale Omgevingsvisie moet dergelijke ongewenste zaken voorkomen waarbij ook het Europese Landschapsverdrag uit 2000 van belang is.
- Voorkomen moet worden dat een onvoldragen en onbruikbaar resultaat gepresenteerd wordt dat de samenleving niets oplevert maar de belastingbetaler wel veel geld kost.
- Landschappen presenteren de kenmerken van ons leefmilieu. Daarbij worden gebruiks-, belevings-, gezondheids- en informatiewaarden beïnvloed. Een maatschappelijk verantwoord omgevingsbeleid betreft dus voor een belangrijk deel het landschapsbeleid.
- Ondanks het Europese Landschapsverdrag van 2000 beperkte het Rijk haar bemoeienis met het grondgebruik omstreeks het begin van deze eeuw meer en meer tot de *bouw, agrarische productie* en verwezenlijking van bepaalde *natuurdoelen*, waarbij ze ruimtelijk nogal van elkaar werden gescheiden. Dit strookte niet met de basale behoeften van de samenleving. Het Rijk zou de implementatie van de conventie echter nalaten en het landschap zelfs als beleidscategorie afschaffen!
- Realisatie tot nieuwe afgravingen in het GNR zou de zoveelste aantasting zijn van interessante en wetenschappelijk belangrijke relaties tussen bijzondere landschapselementen van de historische geostructuur, kenmerken van hun omgeving en het daarmee nog verband houdende grondgebruik. Dat is door het GNR al te vaak toegestaan. Dat daardoor amateuristisch overkomt.
- De manier waarop GNR de biodiversiteit in landgoed Monnikenberg denkt te vergroten is kenmerkend voor onvoldoende gefundeerde plannen met de natuur. Tijdens de voorbereiding ervan is nauwelijks aandacht geschonken aan het in het geding raken van reeds aanwezige (potentiële) omgevingskwaliteiten.
- Een verantwoord omgevingsbeleid houdt in dat de ontwikkeling die een gebied vroeger als gevolg van natuurlijke ontwikkelingen en daarmee verband houdende activiteiten van de mens doormaakte herkenbaar blijft. Met afgraven van weiland en akker verdwijnt dat.

- Sommige overheden blijken allergisch om geowaarden te beschermen. Ze brengen ze dan ook niet onder de aandacht. Door bewust onvoldoende informatie verstrekking, kan het beoogde doel van een plan lange tijd onduidelijk blijven, zoals nu ook weer in het Gooi lijkt te zijn. Verzet tegen afgraven wordt tegengesproken door te wijzen op bevorderen van o.a. bedreigde planten- en diersoorten die er baat bij hebben. Dat is echter vaak niet het geval, de gevolgen zijn veelal niet te overzien en voorspelbaar.
- Van veel gebieden zijn de bijzondere en specifieke landschapswaarden en de daarmee verband houdende menselijke activiteiten nog vrijwel onbekend door onvoldoende aandacht van het omgevingsbeleid. De kenmerken van de ondergrondse geostructuur, aardoppervlak, bodemgesteldheid en het (micro)reliëf zijn daarbij plaatselijk een belangrijke informatiebron. Primair omdat zij ons dan vertellen wat alzo gebeuren kon en kan.
- De ondergrond van het landschap is her en der van (multidisciplinair) wetenschappelijk belang. In dat licht bezien is het over het algemeen uit den boze in een plangebied landschapstypen te introduceren die ter plekke niet voorkwamen.
- Een groot deel van de Utrechtse Heuvelrug, waaronder het Gooi, is landschapshistorisch in meer dan een opzicht van internationale betekenis en verdient uit dien hoofde zelfs de status van Geopark.
- Tegenwoordig wordt bij de beoordeling van aardkundige situaties ook nagegaan in hoeverre zij bio-ecologisch van belang zijn.
- Er is een duidelijke relatie tussen het fysieke milieu, de cultuur(pre)historische landschapswaarden en het menselijk handelen daarin.
- Doordat vergravingen nog steeds geregeld eeuwenlang onberoerd gebleven bodems aantasten worden die steeds zeldzamer. Een stringentere bescherming is zeer gewenst.

+++++

VBAH: Rode draad in de Kernpunten hierboven is de manier waarop plannen worden ontwikkeld en besloten. Niet zelden gebeurt dat zonder goede voorbereiding. Zo ook bij het plan tot ontgraving van het weiland en akker in NNN landgoed Monnikenberg.

De planvorming tot ontgraving van het weiland (5 ha) en akker (2,5 ha) in Monnikenberg blijkt, voor zover bekend, te bestaan uit slechts twee rapporten waarin de plannen tot afgraven bekend werden. Het gaat daarbij om:

1. Den Haan, M.; Sevink, J., 2014. Bodemonderzoek ten behoeve van ecologisch herstel en inrichting van verbindingzone in het gebied Monnikenberg.
2. Goois Natuurreservaat, 26 november 2015. Natuur- en Landschapsplan Monnikenberg. Verder is er gesproken met de zusters van het klooster die er toen nog woonden (en kort daarna vertrokken) en met de 'partners' van de herontwikkeling van de Monnikenberg. Niet vermeld is wie die partners waren maar aan te nemen is dat het de projectontwikkelaars en andere betrokkenen waren die op het landgoed en aan de rand de volgende bouwprojecten uitvoeren:
 - Woningbouwproject Monnikenberg circa 500 woningen
 - Nieuwbouw en uitbreiding regionaal Ziekenhuis, Merem behandelcentrum en Mytyschool

Op basis van het bovenstaande is het natuur- en landschapsplan tot stand gekomen en zijn keuzes en afwegingen gemaakt.

De VBAH merkt op dat uit deze informatie **niet** blijkt dat er sprake is geweest van een brede voorbereidingsgroep met meerdere disciplines, die niet alleen kennis hebben van geo(morfo)logische kwaliteiten, maar ook ermee samenhangende cultuur(pre)historische, ecologische en belevingswaarden. Duidelijk is ook dat de inbreng van de bevolking, belanghebbenden en

natuurverenigingen niet aan de orde is geweest. O.a. een landschapsanalyse met een beschrijving van de kernkwaliteiten van het landschap ontbreekt daardoor.

Bij een dergelijk ingrijpend plan om twee zeer kenmerkende habitats op het NNN landgoed af te graven is het onbegrijpelijk dat hier zo weinig mensen met een brede kennis bij betrokken zijn geweest. Maar ook, dat dit plan in zo'n kleine kring besloten kon worden.

Opmerkelijk is dat met het plan een beperkte afgraving werd voorgesteld. De top laag zou afgegraven worden. Daarna werd het 100-140 cm en werd de afgraving zelfs 'noodzakelijk' genoemd. (Zie ook het beroepschrift van de VBAH van 7-7-2021 bij hfd 3 en 5).

+++++

Kader 1 Europese Landschapsconventie 2000

Voldoet Nederland nog wel aan de Europese Landschapsconventie?

Voorjaar 2012 hebben wij voor de Balans van de Leefomgeving onderzocht of Nederland nog voldoet aan de verdragsverplichtingen van de Europese Landschapsconventie (ELC). Uit deze analyse bleek dat dit onvoldoende het geval is, omdat landschapsbeleid op rijksniveau grotendeels is vervallen. Bovendien heeft het rijk – verdragspartner van de ELC – haar **landschapsbeleid niet aan de decentrale overheden overgedragen!** (<https://edepot.wur.nl/340305>).

De Europese Landschapsconventie is het enige Europese verdrag dat specifiek over landschap gaat en kent vier algemene maatregelen: (1) verankering van landschap in wetten, beleid en uitvoering, (2) **vorm geven van inspraak en betrokkenheid rond landschap**, (3) landschap integreren in relevant beleid en (4) internationaal samenwerken rond landschap.

Hoewel de Europese Landschapsconventie op geen enkele manier aan actualiteit heeft ingeboet, en de achterliggende filosofie in landschapsonderzoek en -praktijk veelal als richtinggevend geldt, is de belangstelling van het Rijk voor dit verdrag aanzienlijk afgenomen. Het Rijksbeleid voor landschap en aanverwante beleidsterreinen is sterk ingeperkt.

Terwijl Nederland in 2004 ruimschoots voldeed aan de doelen van de ELC, is de situatie in 2012 wezenlijk veranderd. Betwijfeld kan worden of Nederland nog wel voldoet aan de verdragsverplichtingen van de ELC.

Inmiddels wordt de nieuwe **Omgevingswet** ingevoerd. Hierin wordt op alle mogelijke manieren het belang en behoud van het landschap vermeld. Ook het behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten wordt van (inter)nationaal belang geacht.

Het Rijk is daarbij verantwoordelijk voor een goed functionerend (wettelijk) systeem voor erfgoed en leefomgeving.

Een zin die blijft hangen is deze: *Wat zijn de economische pijlers van een gebied en wat is de huidige leefomgevingskwaliteit (waaronder natuur, cultureel erfgoed, milieu, landschappelijke schoonheid)?*

Behoren de hier genoemde huidige leefomgevingskwaliteiten niet tot de economische pijlers? Zijn dit alleen maar 'kostenposten'?

Kader 2 Landschapsmanifest (2005)

In Nederland is naar aanleiding van de Europese Landschapsconventie in 2000 het **Landschapsmanifest** tot stand gekomen (2005). Dit wordt gesteund door 49 maatschappelijke organisaties die samen vinden dat het thema landschap hoger op de agenda moet komen. Grote deelnemers zijn o.a. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, De Landschappen, de Milieufederaties, enz.

In het landschapsmanifest staan 5 visies op het landschap. In visie 4 staat het volgende:

4. Landschap is integraal onderdeel van de besluitvorming

*Landschap is een fundamentele bouwsteen voor welvaart, welzijn en biodiversiteit. Het levert een essentiële bijdrage aan onze culturele-, sociale-, ecologische- en economische waarden, en bovendien aan onze gezondheid. Bij integrale en intergemeentelijke gebiedsgerichte ontwikkeling **dienen alle belanghebbenden te worden betrokken**, opdat de kwaliteit van het landschap verbetert.*

Landschap maakt een integraal onderdeel uit van besluitvorming.

Reactie VBAH op Kader 1 en 2:

Onderdeel van de afspraken in de **Europese Landschapsconventie van 2000** is de algemene maatregel 4: **“vorm geven van inspraak en betrokkenheid rond landschap”**.

In het **Landschapsmanifest uit 2005** is in visie 4 afgesproken dat **“alle belanghebbenden dienen te worden betrokken”** bij ontwikkelingen in het landschap.

In de plannen tot afgraven van weiland en akker is dat op geen enkele manier van toepassing geweest. Dat is strijdig met de afspraken in de conventie en met het manifest. De procedure tot afgraven is onvolledig geweest waardoor afgraven niet mag doorgaan.

+++++

Visie Dr. H.A. Visscher op de plannen

Aantasting Aardkundige Monumenten in het Goois Natuurreservaat Papier is geduldige maar de praktijk weerbarstig

1. Beleidsrelevante kennis aanwezig?

Wat over het landschappelijk omgevingsbeleid wordt geconstateerd wekt bepaald geen inspirerende hoge verwachtingen. Die worden onder meer getemperd door het gebrek aan daarvoor beleidsrelevante kennis. Degenen die een maatschappelijk verantwoord landschapsbeleid moeten voorbereiden en bepalen, weten namelijk over het algemeen niet goed waar dan op moet worden gelet. Wat geen wonder is omdat ook de hoog opgeleide Nederlander daar veelal maar weinig van weet. Zo bleek dat zelfs aardwetenschappers over te weinig geomorfologische kennis beschikken om een hoogwaardig landschapsbeleid inhoudelijk adequaat te kunnen ondersteunen. En zij mede daardoor onvoldoende beseffen dat landschappelijke gewaarden ook veel andere kwaliteiten van de leefomgeving bepalen. Dus vaak onderdeel zijn van associaties, geapprecieerde gebiedskenmerken.

Verontrustend is bovendien dat een hoogwaardig landschapsbeleid veelal niet wordt beschouwd als een economisch relevant verdienmodel en politici het dan electoraal oninteressant vinden. Aldus

wordt voorbijgegaan aan de potentiële economische betekenis van attractieve boeiende landschappen. Die dragen namelijk bij aan de aantrekkelijkheid van een streek voor toeristen, woningzoekenden, inwoners en bedrijven.

Deskundigen vaak geen alkundigen

Bij het propageren van plannen wordt vaak opgemerkt dat bij de voorbereiding daarvan allerlei deskundigen werden geraadpleegd. Dat gebeurt nogal eens om de indruk te wekken dat bij de planvoorbereiding sprake was van een evenwichtige belangenafweging, waarbij voldoende aandacht werd geschonken aan de erdoor in het geding geraakte belangen en die ook op hun waarde waren geschat. De geraadpleegde deskundigen waren dan vaak specialisten op een bepaald beperkt terrein. Die ook tezamen slechts een deel van de belangen leerden kennen waarmee rekening zou moeten worden gehouden en dan dus ook niet wisten waar ze dus op dienden te letten. Ook veel hogere opleidingen werden de afgelopen decennia namelijk geleidelijk specialistischer. Wat op zichzelf een zegen was. Maar ook tot gevolg had dat er steeds minder tijd overbleef kennis te nemen van voor de beoordeling van een project beleidsrelevante gegevens die door anders gespecialiseerde deskundigen geleverd hadden kunnen worden.

Voor afzonderlijke deskundigen is het dus onbegonnen werk van de buiten beeld blijvende verbanden kennis te nemen.

Tenslotte moeten wij ons realiseren dat mensen geen alwetende goden zijn. En zelfs degenen die met hart en ziel alle relevante belangen willen verdisconteren, bij de beoordeling van een plan, essentiële relaties over het hoofd zien. Waaraan ook bijdraagt dat ze vaak niet voldoende worden geïnformeerd over de factoren die omgevingskwaliteiten zouden kunnen beïnvloeden.

Het is gebleken dat landschapsbeleid vooral weerstand ontmoet als daarbij ook grondverzet of ingrijpende grondbewerking moet worden vermeden. De meeste actoren en sectoren van de samenleving behoeften tot voor kort namelijk nauwelijks rekening te houden met zo'n randvoorwaarde. Bovendien zou die sommige partijen ook financieel kunnen schaden.

Het verzet tegen afgraven bezorgde frustraties bij veel ecologen. Met name als die de beleving van nadrukkelijk aanwezige en soortenrijke natte natuur prefereerden.

Maar ook structocratie ofwel bouwend Nederland, de motor van degenen die baat hadden bij de afzet of levering van oppervlaktedelfstoffen. Die moest het dus zelfs hebben van pure roofofbouw die niet eindeloos mogelijk zou blijven.

Al met al ontplooidde de mensheid de afgelopen eeuwen activiteiten waarbij onvoldoende rekening werd gehouden met de natuurlijke betekenis van de aarde voor haar levende have.

Omgevingsbeleid nog te oligosectoraal

Deze bewezen constatering is uiteraard ook van grote invloed op onze beoordeling van bestemmingsplannen. Waarvan de voorbereiding nog te veel wordt beheerst door enkele te sectoraal denkende belangengroepen. Planning van ontwikkelingen wordt daardoor te veel een strijdtoneel. Wat kan leiden tot het sluiten van een grauw compromis dat slechts weinigen inspireert. Dat is te voorkomen wanneer het omgevingsbeleid stevig wordt gefundeerd op algemeen aanvaardbare principes en die dus ook worden geïmplementeerd.

De aarde verdient meer respect en een dominante invloed op ons doen en laten. Niet in de laatste plaats omdat de mensheid voldoende (alternatieve) mogelijkheden behoudt om haar behoeften te bevredigen.

2. Geowaarden zijn ook vooral natuurwaarden

De kenmerken van de geo-, hydro- en atmosfeer zijn nog steeds voornamelijk een gevolg van natuurlijke processen. Niettemin wordt met name de bodemgesteldheid slechts in beperkte mate als een component van de natuur beschouwd. Zelfs wanneer met de natuur alleen levende organismen

worden bedoeld is dat niet te verdedigen. Een belangrijk deel van de aardse organismen leeft namelijk in de bodem. Bovendien beïnvloeden vele daarvan het wel en wee van de bovengrondse levende natuur.

Bepaald door bodem- en reliëfkenmerken

Bij de beoordeling van informatieve en esthetische landschappelijke geowaarden wordt vaak alleen de aanwezigheid van reliëf relevant geacht. Vlak terrein kan echter ook interessant zijn. Vooral wanneer het afwisselt met geaccidenteerde gebiedsdelen. Die verschillen informeren ons dan namelijk over de mogelijke oorzaken ervan. Bovendien verraden eeuwenlang onberoerde bodems welke fysische en chemische processen er mogelijk waren

En wat de effecten daarvan waren. Daarbij is ook van belang dat ze ons hun invloed op de levende natuur leren kennen. Bovendien komen wij dan te weten of en in hoeverre die levende natuur ook de abiotische processen beïnvloedde.

Bodems waar de natuur lange tijd vrijwel ongestoord haar gang kon gaan zijn dus van aardkundige en bio-ecologische wetenschappelijke betekenis. En doordat ze in het recente verleden steeds zeldzamer werden zelfs van bijzondere landschappelijke geowaarde.

Maar onvoldoende bekend bleven

Helaas wordt een en ander in Nederland slechts door weinigen beseft. En drong dat zelfs nauwelijks door tot degenen die het omgevingsbeleid voorbereiden, bepalen en (in het kader van procedures) beoordelen. Dat atellurisme is daardoor een veel voorkomend gebrek aan algemene ontwikkeling. Telluribeten zijn dus veel talrijker dan digibeten en analfabeten. Wat in het kader van het omgevingsbeleid een evenwichtige belangenafweging in de weg staat.

Een voordeel daarvan is dat beleidsmakers er op kunnen worden aangesproken. Een nadeel dat slechts weinigen daartoe inhoudelijk adequaat in staat zijn.

Hun bestaan dus niet verzwijgen

Ons is de afgelopen decennia gebleken dat in ons land ook sommige overheden allergisch zijn voor verzoeken landschappelijke geowaarden te beschermen. En dan vermijden aardkundige landschapswaarden expliciet als beschermingswaardige omgevingskwaliteiten onder de aandacht te brengen. Terwijl reeds sinds het begin van deze eeuw aardkundig zeer waardevolle gebieden als Geopark worden gekwalificeerd. Wat als er geowaarden van internationale betekenis werden ontdekt zelfs gebeurt in het kader van een mondiaal UNESCO-programma.

In Nederland wordt tegenwoordig wel gestreefd naar het kwalificeren van gebieden als Nationale Park nieuwe stijl, waar de overheid ook ecologisch (potentieel) interessante landschapselementen en abiotische landschappelijke waarden wil gaan beschermen. Verwacht wordt namelijk dat daarvoor gemakkelijker voldoende maatschappelijk draagvlak kan worden gecreëerd. Het hanteren van een vertrouwd begrip als Nationaal Park zou daarbij een rol spelen, omdat dan niet zo gauw de indruk wordt gewekt dat sprake is van een nieuwe categorie beperkingen van de ruimtelijke planologische bewegingsvrijheid. Bij een meer holistische benadering van het concept Nationale Park krijgt die beleidscategorie trouwens ook meer het karakter van een Geopark. (zie ook hfd. 3. Geoparken een veelzijdig modern appèl).

Bescherming van landschappelijke geowaarden mag overigens niet beperkt blijven tot de Geoparken. Als kernkwaliteit van de leefomgeving verdienen geowaarden namelijk overal aandacht waar ze ons interessante informatie leveren over de ontwikkelingen die een gebied als gevolg van natuurlijke processen en vroegere activiteiten van de mens doormaakte. Veel van zulke plekken zijn trouwens ook van (esthetische) belevingswaarde.

Te weinig rekening gehouden met latere ontwikkelingen en ontdekkingen

Dat het natuurbeleid nog steeds te eenzijdig wordt aangepakt houdt onder meer verband met de oorspronkelijke bedoeling ervan de soortenrijkdom in (over)grootmoeders tijd te

behouden. Die hield echter vooral verband met de talrijke pionierssoorten die toen op door de mens verkaalde en verschraalde gronden hun kans grepen. Het behouden van die soorten impliceerde toen onder meer dat verbossingsprocessen als een probleem ervaren zouden gaan worden. En natuurplanners op tal van bebost geraakte gronden zelfs grootschalige verheidingen en verstuiwingengingen nastreven. Wat gaandeweg ook maatschappelijke weerstand genereerde. En een van de oorzaken was van het feit dat het dicht bevolkte Nederland vrijwel de enige Europese staat zou worden waar de oppervlakte bos de laatste jaren weer afnam.

Karakteristiek voor de tegen het einde van de tachtiger jaren activerende natuurplanners was ook dat ze verder vooral streefden naar het creëren van ecologische verbindingzones omdat toen duidelijk was geworden dat het geheel verdwijnen van alsmear kleiner wordende populaties zou kunnen worden voorkomen door hun genetische communicatiemogelijkheden te vergroten.

In die tijd waren de natuurplanners er zich echter nog niet van bewust dat in 1987 abrupt de opwarming van de aarde doorzette. En een verdere achteruitgang van de ecologische waarden van het boerenland via de lucht en het grondwater ook de levende natuur van de Ecologische Hoofdstructuur zou gaan schaden. Bovendien realiseerden de veelal pas afgestudeerde ecologen zich over het algemeen niet dat het Rijk ook verantwoordelijk was voor natuur- en cultuur(pre)historische aardkundige waarden. De verantwoordelijkheid daarvoor werd in het kader van een kabinetsformatie trouwens weggeschoven naar een ander departement dan voordien de belangen van de ecologen behartigde of gedecentraliseerde.

En dan was er nog niet tot de natuurplanners doorgedrongen dat voor het behoud van aardkundige landschapswaarden, wetenschappelijk en educatief, niet voldoende zou zijn slechts enkele voorbeelden van de meest bijzondere geofenomenen als geïsoleerde landschapselementen te beschermen. Ook hun verspreiding, verschillen in hoedanigheid, omgevingskenmerken en onderlinge relaties zijn namelijk van informatiewaarde.

3. Geoparken een veelzijdig modern appèl

De provincie Utrecht steunt het burgerinitiatief te bevorderen dat de Utrechtse Heuvelrug en delen van zijn omgeving vanwege de bescherming van hun internationale aardhistorische betekenis worden erkend als UNESCO Geopark. De kwalificatie van een gebied als Geopark is echter alleen mogelijk als de inwoners van zo'n gebied en de politiek de intenties daarvan op prijs stellen en voldoende met activiteiten steunen. Het concept Geopark doet dus een beroep op de samenleving te streven naar het behoud van aardhistorisch bijzondere gebiedskenmerken van internationale betekenis. Het gaat dan primair om geo(morfo)logische kwaliteiten, maar ook om ermee samenhangende cultuur(pre)historische, ecologische en belevingswaarden. Met name als die ook economisch van belang zijn. Het is dus een multidisciplinair appèl dat niet alleen in natuurgebieden van toepassing is.

Het concept werd begin deze eeuw gelanceerd door enkele buitenlandse Europese aardwetenschappers, als reactie op de geringe aandacht voor het behoud en de betekenis van specifieke (landschappelijke) geowaarden.

Dat oligosectoraal beleid frustriert

Onze stichting heeft het streven van meet af aan ondersteund door na te gaan welke delen van ons land een kwalificatie als Geopark zouden verdienen. Al snel werd daarbij ook gedacht aan het stuwwallenlandschap van Midden Nederland (Utrechtse Heuvelrug en het Gooi) en delen van zijn omgeving. Vooral omdat zelfs aardwetenschappers de bijzondere geomorfologische kwaliteiten van dat vrij imposante stuwwallenlandschap nog niet hadden ontdekt. Wat beleidsmatig hoogst ongewenst was. Maar koren op de molen van de bouw (oppervlakedelfstoffen), boeren (agrarische

productiviteit) en veel biologen (natte natuur), die het beschermen van bodem- en reliëfkenmerken als een hinderlijke extra belemmering beschouwden.

Dat zou lang dominant blijven. Pas deze eeuw werd geleidelijk meer en meer beseft dat onverstoord bodemleven vanwege zijn natuurlijke samenwerking met andere organismen ook van groot belang was voor de bovengrondse levende natuur.

Aardwetenschappers toonden intussen echter nog weinig belangstelling voor het behoud van het microreliëf dat de oude gronden van het Nederlandse binnenland her en der presenteert.

Opvallend is ook dat geowetenschappers er slechts zelden op attendeerden dat de reliëfkenmerken van een gebied, bodemgesteldheid van zijn ondiepe ondergrond en hun onderlinge samenhang de samenleving belangrijke informatie bieden over vroegere en actuele ontwikkelingen, processen en hun effecten.

Een en ander gaf ons alle aanleiding er van uit te gaan dat de betekenis van aardhistorische kwaliteiten nog jaren onvoldoende bekend zou blijven om een essentiële rol te kunnen spelen bij belangenafwegingen. En het daarom nodig zou zijn een nominatie voor de kwalificatie Geopark zowel overtuigend als inspirerend te kunnen motiveren.

Enkele hoopgevende ontwikkelingen

Voor een succesvolle UNESCO nominatie leek het ook opportuun een afzonderlijke stichting op te richten. Wat enkele jaren geleden gebeurde. Intussen was door een ander gremium een stichting opgericht die vooral het Gooi, Vechtplassengebied en Noord-Hollandse deel van de Vechtstreek de kwalificatie Geopark wil bezorgen.

Beide stichtingen zijn onlangs gefuseerd onder de noemer Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht. Die inmiddels de ANBI-status verwierf. Hetgeen betekent dat ze thans is erkend als een Algemeen Nut Beogende Instelling. Wat inhoudt dat ze nu kan profiteren van bepaalde fiscale privileges.

De stichting wordt thans al door 40 participerende en sympathiserende organisaties met activiteiten of op andere wijze gesteund, wat duidt op een breed draagvlak.

4. Zorg voor landschap, naar een landschapsinclusief landschapsbeleid

Soms komt aan het licht dat getracht wordt onderzoeksresultaten te verzwijgen of de geloofwaardigheid en betekenis ervan via chicanes ter discussie te stellen. Dat gebeurt vooral om partijpolitieke redenen of carrièremogelijkheden van een ambtenaar.

Symptomen daarvan zijn onder andere het in 2019 door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gepubliceerde rapport *'Zorg voor landschap, naar een landschapsinclusief landschapsbeleid'*. En de onlangs verschenen Nationale Omgevingsvisie, die het nastreven van landschapskwaliteit, generiek landschapsbeleid (dat de kwaliteit moet aansluiten bij de functie) en dat de lokale bodemkwaliteit niet mag verslechteren (dubbele toets) en meer regie van het Rijk in het vooruitzicht stelt. Er zal dan dus mogelijk eindelijk recht worden gedaan aan de bepalingen van de Europese Landschapsconventie. Zou er nu dan toch een einde komen aan de neoliberale wethoudersplanologie?

Problemen succesvol aanpakken

Een en ander betekent dat degenen die een probleem verantwoord op gang willen brengen en ook aansturen daarvoor eerst iets dienen te **bedenken**, vervolgens ook met anderen moeten **meedenken** en tenslotte over de potentiële effecten van hetgeen te berde werd gebracht nog eens goed moeten **nadenken**.

Helaas wordt bij de samenstelling van werkgroepen vaak niet aan al deze succes bevorderende randvoorwaarden voldaan. Dat is met name het geval als de voor een bepaald overleg gekozen deelnemers, organisaties vertegenwoordigen die elkaar beschouwen als concurrenten en daarom zouden moeten worden uitgeschakeld. Maar ook als de deelnemers primair persoonlijke belangen

als carrièreperspectieven nastreven. Dan zal eveneens sprake zijn van competentiestrijd. In beide gevallen ontbreekt veelal wezenlijke belangstelling voor het aanpakken van het probleem dat een samenwerkingsverband zou moeten oplossen. En domineert nogal eens de neiging de inbreng van de comparanten te diskwalificeren of zelfs te blokkeren. Handig manipulerende overlegpartners kunnen dan nog wel eens een onvoldragen en onbruikbaar resultaat presenteren dat de samenleving niets oplevert maar de belastingbetaler wel veel geld kostte.

5. Rijk verloochent Europese Landschapsconventie van 2000

Landschappen presenteren de kenmerken van ons leefmilieu en dus de zichtbare component ervan. Die zichtbare kenmerken bepalen direct of indirect ook de kwaliteiten en mogelijkheden van onze omgeving. Daarbij worden gebruiks-, belevings-, gezondheids- en informatiewaarden beïnvloed. Het landschap is daardoor in allerlei opzichten van betekenis voor de samenleving. Een maatschappelijk verantwoord omgevingsbeleid betreft dus voor een belangrijk deel het landschapsbeleid.

Dat landschapsbeleid werd de afgelopen jaren echter de assepoester van de overheid. Die beperkte haar bemoeienis met het grondgebruik omstreeks het begin van deze eeuw namelijk meer en meer tot de *bouw, agrarische productie* en verwezenlijking van bepaalde *natuurdoelen*, waarbij ze ruimtelijk nogal van elkaar werden gescheiden. Dit strookte niet met de basale behoeften van de samenleving, die gaandeweg meer erg kreeg in de vele mogelijkheden die de Nederlandse landschappen haar boden. Het is dan ook geen wonder dat het oligosectorale ruimtelijk beleid van de overheid de laatste jaren steeds meer ter discussie werd gesteld. Daarbij zou ook worden gewezen op de landschapshistorische waarden van de leefomgeving.

Sinds duidelijk werd dat die kwaliteiten door hun toeristisch-recreatieve betekenis ook economisch van belang zijn leidt dit tot geleidelijke veranderingen van het beleid. Dit zou vooral het behoud en herstel van cultuur(pre)historische landschapswaarden ten goede komen. De informatie- en belevingswaarden van natuurlijke bodem- en reliëfkenmerken genieten echter (nog) niet de aandacht die ze verdienen. Zelfs bij de voorbereiding van het toekomstige omgevingsbeleid bleek dat het geval.

Een en ander is in strijd met de Europese Landschapsconventie van 2000, die ook door Nederland werd ondertekend. Het Rijk zou de implementatie van de conventie echter nalaten en het landschap zelfs als beleids categorie afschaffen!

Een reactie op deze maatschappelijk ongewenste ontwikkelingen zijn de recente pleidooien bepaalde delen van ons land te kwalificeren en koesteren als Geoparken.

(**VBAH, zie pag.4: Kader 1 Europese Landschapsconventie 2000**).

6. De omstreden natuurplanning bij de ooststrand van Hilversum

Realisatie van de onderwerpelijke plannen tot nieuwe afgravingen in het Goois Natuurreservaat zou de zoveelste uitbreiding zijn van het gebied waar de interessante en wetenschappelijk belangrijke relaties tussen bijzondere landschapselementen van de historische geestructuur, kenmerken van hun omgeving en het daarmee nog verband houdende grondgebruik, zou worden weggewist. Dat is in het Gooi al te vaak gebeurd.

Te weinig aandacht voor waarden oude bodems

Met teleurstelling hebben wij kennis genomen van de wijze waarop beoogd wordt de biodiversiteit in het plangebied Anna's Hoeve – Monnikenberg te vergroten. Die is namelijk kenmerkend voor onvoldoende gefundeerde plannen met de natuur. Waarbij tijdens de voorbereiding ervan

nauwelijks aandacht wordt geschonken aan het dan mogelijk in het geding raken van reeds aanwezige (potentiële) omgevingskwaliteiten. Wat met name het geval kan zijn waar natuurlijke fysische, chemische en biologische processen (de afgelopen eeuwen) niet werden verstoord door activiteiten van de mens. Wortels van de bovengrondse vegetatie en bepaalde schimmels van het bodemleven konden dan tot hun wederzijds voordeel duurzaam zijn gaan samenwerken. Bovendien kunnen de reliëfkenmerken van een gebied, bodemgesteldheid van zijn ondiepe ondergrond en hun onderlinge samenhang de samenleving belangrijke informatie verschaffen over vroegere en actuele ontwikkelingen, processen en hun effecten. Ze vertellen ons dus wat alzo gebeuren kon en kan. Behoud van aardhistorisch bijzondere gebiedskenmerken is daardoor behalve van geo(morfo)logische betekenis ook van belang vanwege de er veelal mee samenhangende cultuur(pre)historische, ecologische en belevingswaarden. Met name als die ook economische potenties genereren. We hebben dan van doen met kernkwaliteiten van de leefomgeving. In verband hiermee wordt met een maatschappelijk verantwoord omgevingsbeleid tegenwoordig weer expliciet beoogd dat de ontwikkeling die een gebied vroeger als gevolg van natuurlijke ontwikkelingen en daarmee verband houdende activiteiten van de mens doormaakte herkenbaar blijft.

Waar geregeld misbruik van wordt gemaakt

Degenen die omstreden omgevingsbeleid moeten verdedigen konden daardoor tot op heden meestal volstaan met onvolwaardige reacties. En gemakkelijk maskeren wat eigenlijk met hun plannen werd beoogd. Wat nu ook weer in het Gooi het geval lijkt te zijn.

Onder zulke omstandigheden bleek en blijkt verzet tegen een beoogde ontwikkeling vrij gemakkelijk te kunnen worden beëindigd. Het is dan vaak zelfs afdoende op te merken dat het toch bevorderen van zo'n verandering veel banen zal genereren, gaat leiden tot een reductie van het atmosferische CO₂-gehalte of bedreigde planten- en diersoorten dan betere toekomstperspectieven kan worden geboden.

Een en ander is echter vaak niet het geval. De doorgaans talrijke directe en indirecte gevolgen van beslissingen zijn veelal namelijk niet te overzien. En als gevolg van zich soms voordoende onverwachte ontwikkelingen ook lang niet altijd voorspelbaar. Het voorbereiden van ruimtelijke ontwikkelingen en ingrepen is dus een multidisciplinaire aangelegenheid, waarbij rekening moet worden gehouden met potentiële onaangename verrassingen.

Gooise gewaarden stringenter beschermen!

Naar onze mening moet in het Gooi thans de uiterste terughoudendheid worden betracht met grondverzet. De landschappelijke gewaarden van de streek zijn lokaal namelijk al flink geschonden door grondverzet. Dat is zelfs binnen de grenzen van het Goois natuurreservaat al te vaak toegestaan. Dat daardoor amateuristisch overkomt. Een ernstige aantasting die nog tot in de zeventiger jaren van de vorige eeuw doorging, was de gefaseerde grootschalige afgraving van een gebied bezuiden Huizen.

Voor die al verscheidene decennia geleden door geowetenschappers betreunde roofofbouw werd zelfs de afgraving toegestaan van een kaarsrechte gelaagde fijngrindige smeltwaterrug die op een laag kleine zwerfstenen was gevormd. En bovendien een daar onderlangs gevormde geul opgeofferd. Betreurenswaardig was trouwens ook dat toen ten oosten van Hilversum een stuwwalkruin mocht worden getransformeerd in een trogachtige laagte.

Jammer vinden wij ook dat de wijze waarop met het Goois Natuurreservaat wordt omgegaan nogal afhankelijk is van gemeentelijke overheden die tevens rekening moeten houden met belangen waarvan de behartiging natuur- en landschapswaarden bedreigt.

Al met al is de bescherming van de landschappelijke Gooise gewaarden geen sinecure.

Een lichtpuntje is echter dat intussen steeds meer hoog opgeleide Nederlanders met een meervoudige belangstelling zijn gaan beseffen waar, bij een verantwoorde omgang met onze leefomgeving alzo op moet worden gelet. Partijpolitici zullen daardoor inhoudelijk steeds meer op hun tellen moeten gaan passen.

7. Doel van de Stichting Telluris

Vooraf in het kader van bestuurlijk overleg en bij de behandeling van beroepen wordt onze stichting herhaaldelijk gevraagd haar doelstellingen nader te preciseren, bovendien te motiveren en ook de maatschappelijke betekenis ervan aan te geven. Vooral partijpolitici en bedrijven zijn namelijk nogal eens geneigd puur wetenschappelijke belangstelling te diskwalificeren als electoraal niet zo relevant. En eigenlijk een overbodige hobby van enkelingen. Ook bij puur wetenschappelijke activiteiten worden echter verbanden ontdekt die later bovendien van maatschappelijk belang blijken te zijn. Al met al bleek het dus nodig dat onze stichting nauwkeurig en overtuigend kon aangeven waar het haar om gaat en waarom dat noodzakelijk is. Wat daarbij gewoonlijk te berde werd gebracht is weergegeven in de navolgende tekst.

Onze gemotiveerde doelstellingen

Zoals verwacht mag worden streeft onze stichting naar een maatschappelijk verantwoorde omgang, met voor de samenleving belangrijk landschappelijk erfgoed. Speciale aandacht krijgen daarbij enkele gebieden met bijzondere kenmerken, waarvan de specifieke landschapswaarden nog vrijwel onbekend bleven en dientengevolge onvoldoende aandacht van het omgevingsbeleid krijgen. Of die aandacht maatschappelijk verantwoord is hangt onder meer af van de mate waarin ons landschap blijft getuigen van de ontwikkelingen die een gebied als gevolg van natuurlijke processen en sommige (daarmee verband houdende) activiteiten van de mens doormaakte. De kenmerken van de ondergrondse geostructuur, haar bij het aardoppervlak min of meer afwijkende bodemgesteldheid en het (micro)reliëf zijn daarbij plaatselijk een belangrijke informatiebron. Primair omdat zij ons dan vertellen wat alzo gebeuren kon en kan. Maar ook doordat we daarbij kunnen nagaan welke invloed dat had en heeft op de levende natuur, het (agrarisch) grondgebruik, andere bestaansmogelijkheden van de mens en de invloed daarvan op zijn gedrag. De ondergrond van het landschap is her en der dan ook van (multidisciplinair) wetenschappelijk belang. In dat licht bezien is het over het algemeen uit den boze in een plangebied landschapstypen te introduceren die ter plekke niet voorkwamen. Dat is alleen acceptabel in gebieden die al lang niets meer vertellen" over hun verleden. Daarbij beïnvloedt zij de kwaliteit van het leefmilieu zelfs in allerlei opzichten.

Utrechtse Heuvelrug, inclusief het Gooi

Inmiddels heeft de Stichting zeer veel publicaties verzorgd. Alleen al over de Utrechtse Heuvelrug zijn dat er tientallen. De Utrechtse Heuvelrug is een van de streken die via het project van de Stichting 'Op Geopad' speciale aandacht kreeg. De inventarisaties rechtvaardigen de conclusie dat een groot deel van de Utrechtse Heuvelrug landschapshistorisch in meer dan een opzicht van internationale betekenis is en uit dien hoofde zelfs de status van Geopark verdient.

8. Slotopmerkingen

Begin deze eeuw zijn aanvullende verkenningen in sommige delen van ons land nog verder verfijnd. Nu geheel onder verantwoordelijkheid van de provincies en onze stichting. Waarbij de in de afgelopen paar jaar ook verfijnde laseraltimetrie thans de mogelijkheid biedt de geomorfologische gesteldheid nog nauwkeuriger aan te geven.

Bij de vele aanvullende verkenningen werden geregeld tot dan toe onbekende situaties ontdekt. Waardoor ook duidelijk werd dat sommige thans gangbare theorieën over het ontstaan van bepaalde soorten geofenomenen zullen moeten worden genuanceerd of zelfs geheel vervangen.

Tegenwoordig wordt bij de beoordeling van aardkundige situaties ook nagegaan in hoeverre zij bio-ecologisch van belang zijn. Een belangrijk deel van de op aarde voorkomende organismen leeft namelijk in het ondergrondse deel van de biosfeer. Waar zij ook het wel en wee van de bovengrondse levende natuur beïnvloeden.

Doordat vergravingen nog steeds geregeld eeuwenlang onberoerd gebleven bodems aantasten worden die steeds zeldzamer. En vermindert dientengevolge ook hun natuurwetenschappelijke betekenis. Waardoor een stringentere bescherming van nog slechts lokaal voorkomende bodemtypen gewenst is.

De bodem- en reliëfkenmerken van het fysieke milieu waren van grote invloed op de wijze waarop de mens daarmee zou omgaan. Waardoor er ook een relatie ontstond tussen de natuur- en cultuur(pre)historische landschapswaarden. Ook deze relatie is een wetenschappelijk interessant gegeven dat bijdraagt aan de betekenis van beide groepen omgevingskwaliteiten.

Dordrecht, 16 augustus 2021

Namens de stichting,

Dr. H. A. Visscher, voorzitter

+++++

Informatie over Dr. H.A. Visser, voorzitter Stichting Telluris

Dr. H.A. Visscher genoot in de jaren 1953-1960 te Utrecht en Wageningen zijn voornamelijk fysieke geografische universitaire opleiding. Hierbij waren ook sociale wetenschappen onderwerp van zijn studie.

Sindsdien zou hij zich tot zijn pensioen met name op/voor enkele ministeries bezighouden met de (wetenschappelijke) voorbereiding, ontwikkeling en beoordeling van het natuur- en landschapsbeleid. De beoordeling in het kader van beroepen tegen beslissingen van lagere overheden.

Bij de wetenschappelijke beleidsvoorbereiding werd hij belast met het opsporen en registreren van aardkundig, bio-ecologisch, cultuur(pre)historisch en door hun belevingswaarden interessante situaties. Vele van Rijksweg aardkundig waardevolle landschappen werden opgespoord, onderscheiden en geregistreerd.

Met name de droge zandgronden van het binnenland bleken toen landschaphistorisch veel interessanter dan voordien werd gedacht. Wat vervolgens dankzij allerlei geotechnische ontwikkelingen kon worden bevestigd. Dit was aanleiding de implementatie van het veelzijdige moderne concept Geopark in ons land te gaan bevorderen.

Dat komt mede omdat Nederlanders nauwelijks weet hebben van bijzondere landschapskenmerken en aardkundige waarden.

Museum Telluris

Om meer bekendheid te geven aan de Nederlandse landschapskenmerken startte Henk Visscher in 1984 de Stichting Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum "Telluris" te Dordrecht. Het al in de jaren zeventig ontstane Documentatiecentrum werd onderdeel van het museum.

Hier is veel materiaal te bekijken over de genese en cultuurhistorie van onze landschappen. Het museum wil die informatie niet alleen toegankelijk maken voor een breed publiek, maar ook bevorderen dat kwetsbare landschappen behouden blijven.

Dr. H.A. Visscher is voorzitter van de Stichting. Zijn bevoegdheden houden verband met de aard van zijn universitaire opleiding en daarop geënte activiteiten als onderzoeker, voorlichter, adviseur en het verwezenlijken van hetgeen de Stichting Telluris nastreeft.

Zo zorgde hij er voor dat eerder geïntariseerde landschappelijke geowaarden door de Stichting weer werden geactualiseerd.

STICHTING NATIONAAL LANDSCHAPSKUNDIG MUSEUM EN DOCUMENTATIECENTRUM "TELLURIS"

Reeweg Oost 145, 3312 CN Dordrecht, Tel. 078-6147476.